

УДК 14/17:82

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.170958>

Григорій Васянович, доктор педагогічних наук, професор
кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Емілія Костишин, кандидат історичних наук, доцент
кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Ірина Бабій, кандидат філологічних наук, викладач кафедри українознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ І СМИСЛИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ У СВИТОГЛЯДНИХ ПОШУКАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

(До 205 річниці від дня народження геніального українського поета, мислителя,
педагога)

У статті на основі періоджерел, застосування загальнофілософської методології (герменевтики, екзистенціалізму, феноменології) та використання системного, історико-логічного методів досліджується питання духовних цінностей і смислу людського буття через призму світоглядних пошуків видатного українського мислителя, поета і педагога – Тараса Григоровича Шевченка. Автори акцентують на тому, що духовні цінності – це реальний феномен, який утворює еліту нації, живий ресурс, що сприяє не лише сучасному розвитку індивіда і суспільства, а й майбутньому. Водночас обґрунтовується думка, згідно з якою, людське буття визначається реальною свободою, гуманними відносинами між суб'єктами взаємодії, а також мікро- і макросередовищем. Саме на цей аспект проблеми звертав увагу Тарас Шевченко, стверджуючи, що несвобода людини негативно впливає на соціум, і, водночас – “закрите суспільство” принищує людину, нищить її духовний потенціал.

Ключові слова: особистість; духовність; духовні цінності; світогляд; буття; свобода; творчість.

Лит. 5.

Hryhoriy Vasyanovych, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor
of the Humanitarian Disciplines and Social Work Department
Lviv State University of Life Safety

Emiliya Kostyshyn, Ph. D. (History), Associate Professor of the
Humanitarian Disciplines and Social Work Department
Lviv State University of Life Safety

Iryna Babiy, Ph.D. (Philology), Lecturer of the Ukrainian Studies Department
Lviv State University of Life Safety

SPIRITUAL VALUES AND MEASURES OF HUMAN BEHAVIOR IN TARAS SHEVCHENKO'S WORLDVIEW SEARCHES (To the 205th anniversary of the birth of a brilliant Ukrainian poet, thinker, educator)

In the article on the basis of primary sources, the application of general philosophical methodology (hermeneutics, existentialism, phenomenology) and the use of systemic, historical and logical methods, the question of spiritual values and the meaning of human being is examined through the prism of ideological searches of the outstanding Ukrainian thinker, poet and educator – Taras Shevchenko. The authors emphasize that spiritual values are a real phenomenon that forms the elite of a nation, a living resource that promotes not only the modern development of the individual and society, but also the future. At the same time, the idea is based on the fact that human being is determined by real freedom, humane relations between subjects of interaction and micro and macro environment. It was the aspect of the problem that Taras Shevchenko paid his attention, arguing that human non-freedom has a negative impact on society, and at the same time – a “closed society” humiliates people, destroys the spiritual potential. The free man is capable of knowledge and self-knowledge, creativity and self-realization.

It was proved that the leading spiritual value of personality, T. Shevchenko considered love for the Motherland, he emphasized: human patriotism is manifested not by its loud statements, words, but by real affairs, actions for the common wellness of the nation and people. T. Shevchenko attached special attention to his worldview searches, as the primary sources testify, he gave the unity of the people, because it forms the “sensation of a united family”, therefore, its real strength and power. It is the basis of self-determination and self-preservation of the nation, its spiritual development. The prophet of the Ukrainian nation argued that the unity of the nation is manifested in the

preservation and multiplication of folk traditions, culture, language. In his opinio the language mysteriously contains in itself the whole soul, all the past, all spiritual experience and all creative ideas of the people.

Keywords: *personality; spirituality; spiritual values; a worldview; being; a freedom; creativity.*

Постановка проблеми. Кожна розумна і небайдужа до свого власного буття і буття інших – людина, перебуває у постійних пошуках духовних цінностей і смислів. Саме цим і визначається справжність людини, адже здійснюючи цей пошук вона намагається зреалізувати свої потенційні можливості, свої ідеї і ідеали на благо інших. Як слушно писав з цього приводу А. Маслоу: “Система життєвих цінностей людей, що самоактуалізуються, ґрунтується на їх філософському сприйнятті себе, людської природи, соціального життя в цілому, а також природи і фізичної реальності. Завдяки цьому сприйняттю формуються ціннісні орієнтації індивідів у повсякденному житті” [1, 209]. Враховуючи зв’язок життєвих цінностей з характерологічно особливістю сприйняття, можна судити про те, що подобається іншим, викликає їх протест й схвалення, викликає радість або ж засмучує. Вчений зазначав, що духовні цінності і смисли перебувають у постійному розвитку, динаміці, змінах. Крім того, А. Маслоу доводив, що духовні цінності для людини мають смисл тоді, коли вони стають внутрішньою потребою, задовольняють цілий комплекс потреб індивіда.

Історія розвитку людства засвідчує, що прагнення людини до пошуку духовних цінностей і смислів, часто-густо для особистості оберталася ризиками і, навіть, трагедіями. Досить згадати такі імена, як: Ісус Христос, Сократ, Піфагор, Архімед, Ян Гус, Джордано Бруно, Томас Мор, та врешті і сам Тарас Шевченко, Іван Франко, Лесь Курбас, Олег Ольжич, Василь Стус та багато-багато інших. Сучасна українська дослідниця М. Пірен доводить, що духовні цінності і смисли людини – це надзвичайно потужний капітал не лише індивіда, а й усього суспільства [2, 19 – 25]. Особистість з високим рівнем духовних цінностей – це той реальний феномен, який утворює еліту нації, це той живий ресурс, що сприяє не лише прогресивному сучасному розвитку, а й майбутньому, причому, сягаючи вершин всього глобалізованого світу. Саме з цього погляду ми будемо намагатися аналізувати сутність і зміст духовних цінностей і смислів у творчості геніального українського мислителя і поета – Тараса Шевченка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість вчених (І. Бех, Ж. Володченко, Д. Герцюк, С. Гончаренко, О. Дубасенюк, М. Євтух, Н. Калениченко, М. Левківський, М. Лещенко, Д. Федоренко, М. Чалий) досліджують різні

аспекти, пов’язані безпосередньо з філософськими, психолого-педагогічними поглядами Т. Шевченка, зокрема: обґрунтовують екзистенційні смисли буття людини (Г. Васянович, І. Зязюн, М. Кашуба, В. Кремень); визначають “герменевтичне коло” демократичних поглядів Т. Шевченка (В. Горський, Н. Дічек, Г. Неділько, Т. Равчина, С. Чавдаров); окреслюють сутність і зміст феноменологічних положень мислителя стосовно духовних цінностей людини (Г. Грабович, В. Онищенко В. Шевчук); виявляють психолого-педагогічні можливості використання ідей Т. Шевченка у сучасному навчально-виховного процесу (Ж. Володченко, П. Сікорський, В. Солова) та ін.

Метою дослідження є аналіз духовних цінностей і смислів людського буття у світоглядних пошуках Тараса Шевченка та окреслення можливостей використання результатів дослідження у науково-практичній діяльності педагога.

Виклад основного матеріалу. Проблема свободи і несвободи особистості, її доля і недоля. Дослідження змісту великої кількості джерел, передусім творів Тараса Шевченка, засвідчує, що однією із найперших духовних цінностей і смислів для нього була – Свобода. Ще з малих літ майбутній поет і живописець ніс на собі тяжкі пута несвободи. Це стосувалося не лише зовнішньої несвободи, (син кріпака і кріпачки, приречений був служити панам і під-панкам, навіть дякам), а й внутрішньої – неможливість отримувати нормальну освіту, розвивати свою унікальну обдарованість, талант дарований Богом.

Тяжко-важко в світі жити
Сироті без роду,
Нема куди прихилиться –
Хоч з гори та в воду.
Утопився б молоденький,
Щоб не нудить світом,
Утопився б –тяжко жити,
А нема де дітись.
В того доля ходить полем,
Колоски збирає,
А моя десь ледащиця,
За морем блукає.
Добре тому багатому,
Його люди знають,
А зо мною зустрінуться –
Мов недобачають.
Багатого губатого
Дівчина шанує,
Надо мною, сиротою,
Сміється, кепкує... [4, 18].

**ДУХОВНІ ЦІННОСТІ І СМИСЛИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ У СВІТОГЛЯДНИХ ПОШУКАХ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

(До 205 річниці від дня народження геніального українського поета, мислителя, педагога)

За сорок сім років короткого життя, лише 13 років Тарас Шевченко міг почуватися вільним громадянином. Усе це стримувало реалізацію інтелектуальних, емоційно-почуттєвих здібностей, пригнічувало його дух, психіку, викликало безпорадність і робило суто фізичне існування абсурдним, маловартісним, навіть провокувало суїцид... Такий стан переносив на собі весь уярмлений український народ. Один із перших біографів, друг Тараса Шевченка – Михайло Чалий наводив слова великого мислителя, який казав: “Моя власна доля... представлена у справжньому світлі, могла б навести не лише простолюдина, а й тих, у кого простолюдин знаходиться в повній залежності, на роздуми глибокі і корисні для обох сторін. Історія мого життя становить частку історії моєї батьківщини” [3, 4]. Цієї ж думки дотримувався й відомий історик, друг і однодумець Кобзаря – Микола Костомаров, який стверджував, що Шевченко був обранцем народу у прямому значенні цього слова. Народ ніби вибрав його співати замість себе. Поезія Шевченка є безпосереднім продовженням народної поезії – законна донька її. Муза Шевченка розірвала завісу народного життя [Там само]. А життя українського народу на той час було таким же невільним, як і його геніального сина. Попри це, і народ, і Тарас прагнули бути вільними за власним спонуканням, за велінням власної совісті, адже кожний народ, кожна його одиниця є зерном, часткою всесвітнього буття. Права народу і його синів, мають бути невід’ємними правами. Але це було лише належним, сутнє, реальне – було протилежним, і поет зі щемом в серці писав:

Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить... [4, 201].

Чи ж варто говорити про те, як глибоко переживав такий стан Тарас Шевченко, з його “оголеною”, чутливою душею митця? Ці переживання торкалися не стільки власного буття, скільки – загального, пов’язаного з невільництвом всього рідного народу. Поет добре бачив, що цар, вся тогочасна Російська імперія найбільше боялися свободи народів, які вони поневолили, (доречно сказати, що і сьогодні живе цей страх в так званих “цивілізованих царьках” Росії, які не помічають, що живемо вже в XXI столітті...). Їх мозок ніби-то живе в XXI столітті; їх же душа – в кам’яному. Адаптуватися до умов несвободи здатна хіба-що ница душа, особистість же із високим почуттям честі, самоповаги, якими так бездоганно володів Тарас Шевченко, змиритися з неволею не міг, навіть тоді, коли йому загрожували страшні життєві випробування.

Звідси у поета виникають постійні духовно-душевні пошуки здобуття волі, сумління совісті, честі і гідності, які кличуть до боротьби за краще майбутнє, за свободу. Свідченням цьому є поезії “Гайдамаки”, “Кавказ”, “Холодний Яр”, “І мертвим, і живим, і ненародженим...”, й особливо у знаменитому “Заповіті”:

...Як понесе з України
У синє море
Кров ворожу... отоді я
І лани і гори –
Все покину, і долину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров’ю
Волю окропіте... [4, 268].

Не менш важливою духовною цінністю для поета була творчість. Цей Божий дар творчості був для нього настільки живим і природним, що супроводжував митця з маленьких літ, і до останнього подиху. Як засвідчують дослідники життя і творчості Тараса Шевченка, (В. Бородін, Є. Кирилук, О. Кониський, М. Костомаров, М. Чалий, В. Шевчук та багато ін.), не було такої вільної години, коли б він щось не малював, про щось не мріяв, отже, душа його постійно перебувала у прагненні пізнання і самопізнання. Про це поет ретроспективно, щиро зізнавався у своїх поезіях:

Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя дяка,
Гарненко вкраду п’ятака –
Бо я було трохи не голе,
Таке убоге – та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу.
Та й списую Сквороду
Або “Три царіє со дари”.
Та сам собі у бур’яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспівую та плачу... [5, 46].

У цьому щирому зізнанні таким відчутним є і жага дитини до пізнання, творчості, і незбагненний, “ніби вроджений” естетизм сприйняття навколишнього світу і самого себе (“...Маленьку книжечку. Хрестами / І візерунками з квітками / Кругом листочки обведу...”). Тут і вражаюча тонкість почуттів дитини, і її сором’язливість (... Щоб не почув хто, не побачив / Виспівую та плачу...).

**ДУХОВНІ ЦІННОСТІ І СМИСЛИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ У СВИТОГЛЯДНИХ ПОШУКАХ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

(До 205 річниці від дня народження геніального українського поета, мислителя, педагога)

Творчій особистості, як повітря потрібна свобода, вона не терпить якихось приписів зверху, а творить так, як Бог на душу покладає. Жодна зовнішня “вказівка”, або попередня цензура не можуть обмежувати творчість митця, його духовне світосприймання і відтворення життя, адже все це нищить художника, гальмує політ його думки, натхнення. Творча особистість належить вищій владі і перебуває у вищому вимірі, ніж це видається якимось чиновникам від культури, мистецтва та й взагалі малоосвіченим можновладцям... Для того, щоб в повну силу розкрився талант особистості повинні бути створені найсприятливіші умови. Натомість за умов тоталітаризму, (у яких би формах він не існував), цього просто не може бути. Яких-то неймовірних страждань, душевних мук прийшлося перенести Тарасу Шевченку від тих воістину диявольських заборон російського царя, (“світлішого монарха!”), – писати і малювати! Збагнути це, суто по-людськи, майже неможливо, це треба опинитися бодай на деякий час самому в таких обставинах. Поет про цей духовно-душевний стан з надирвом писав не раз:

В неволі тяжко, хоча й волі,
Сказати по правді, не було.
Та все-таки якось жилось.
Хоч на чужому та на полі...
Тепер же злої тії долі,
Як Бога ждати довелось,
І жду її і виглядаю,
Дурний свій розум проклинаю,
Що дався дурням одурить,
В калюжі волю утопить.
Холоне серце, як згадаю,
Що не в Україні поховають,
Що не в Україні буду жить,
Людей і Господа любить [5, 12].

Для творчої душі потрібне якнайширше коло спілкування із зовнішнім світом, – природою і людьми, митець не може бути беззахисним і бідним, піддаватися тортурам лише за те, що він інакше, ніж інші, бачить цей світ, відтворює в своїх полотнах, поезіях і т. ін. Творча, геніальна особистість, а саме такою був Тарас Шевченко, повсякчас перебуває у духовно-душевній напрузі, вона не живе “розсіяно”, як це часто-густо видається пересічній людині, а концентрує свою увагу на найбільш сутнісному, іноді малопомітному для інших. Сфера внутрішнього буття митця – це не лише його суб’єктивні переживання і фантазії, а це ще й весь предметний світ, з його прекрасним і потворним, трагічним і комічним виявом. Своєю напруженою працею, творчістю, геній прагне не лише відтворити цей

предметний світ, а й змінити його на краще, на те, аби олюднити цей його, зробити його гідним Боголюдської сутності і високого призначення. Митець не тоді чує, коли він слухає, а тоді, коли він прислуховується, не тоді бачить, коли просто дивиться, а тоді, коли він придивляється, так він проникає в субстанційну сутність буття і власного “Я”. Своєю творчістю митець відкриває світ іншим, всьому народові. Цю думку геніально висловила українська поетеса Ліна Костенко такими рядками: “Народ шукає в геніях себе”. І сьогодні, той, хто був жорстоко битий, принижений, позбавлений творити в повну силу свого таланту – Тарас Шевченко – зігріває і зцілює наші душі своїм теплом, і водночас вогненным словом, освітлює їх благородним світлом любові, добра і щастя.

Особливою духовною цінністю для Тараса Шевченка була любов до Батьківщини. Більш ніж промовистими є його слова:

Я так її, я так її люблю
Свою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу покладу...

Рідну землю поет сприймав як рідну матір, як найдорогоцінніше начало життя і дарунок Божий. Це високе почуття спільності зі своїм багатостраждальним народом, своїми співвітчизниками він переніс через ціле своє життя і надто власне сам страждав від того, що мусив переважно і жити на чужині.

А на чужині не ті люде –
Тяжко з ними жити!
Ні з ким буде поплакати,
Ні поговорити... [4, 15].

Де і як це було можливим, геніальний Кобзар доскіпливо вивчав історію свого народу, його культуру, звичаї, традиції, оспівував, а іноді й засуджував їх, як пережиток минулого, непотрібного. Можна з впевненістю говорити про те, що Тарас Шевченко культивував любов до Батьківщини – рідної України, він закликав українців любити її, боротися за неї рішуче і мужньо, і, водночас гнівно засуджував тих, хто відцурався від рідної землі “в годину люту”. Ці “безрідні діти” можуть завдавати рідному народові не менше шкоди, ніж його відкриті вороги, а тому в давньому Римі таких людей залишали “без хліба і води” (отже, це означало реальне ганебне вигнання). Він вважав, що почуття любові до Батьківщини – це святий обов’язок кожного українця, це – фундаментальна складова його буття, це є розвиненим інстинктом самовизначення і самозбереження. Щире почуття любові до Батьківщини захищає людину

**ДУХОВНІ ЦІННОСТІ І СМИСЛИ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ У СВИТОГЛЯДНИХ ПОШУКАХ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

(До 205 річниці від дня народження геніального українського поета, мислителя, педагога)

від великих пороків, таких, як індивідуалізм і егоїзм, байдужість і відчуженість, фарисейство і облуда, зденаціоналізованість тощо. Любов до Батьківщини – це духовний акт творчості, самовідданості, безкорисливості, вона є чужою будь-якому шовінізму й націоналізму. Щоби усвідомити в собі наявність почуття і сутності Батьківщини потрібно увійти в глибину свого серця, обійняти поглядом увесь духовний досвід людства. Поет постійно наголошував на тому, що потрібно знати своїх героїв, культурних, освітніх діячів і тим самим виховувати у прийдешніх поколіннях бажання наслідувати їхні цінності, творити гідне життя, а це означає, що кожний на своєму місці повинен працювати самовіддано, сумлінно, за власними спонуканими серця, а не лише із користі чи за винагороду.

Любов до Батьківщини Тарас Шевченко тісно пов'язував з вірою у її майбутнє, він вважав, що неможливо любити свій народ справжньою любов'ю, якщо не вірити в його сили, сама Батьківщина є великою духовною силою.

...Смійся, лютий враже!
Та не дуже, бо все гине –
Слава не поляже;
Не поляже, а розкаже,
Що діялось в світі,
Чия правда, чия кривда
І чиї ми діти.
Наша дума, наша, наша пісня
Не вмере, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово... [4, 52 – 53].

При цьому, на думку мислителя, національна гордість не повинна перетворюватися у звичайну пихатість, зарозумілість, безпідставне самовихваляння, і навіть, у манію величчя. Саме тому, що справжній патріот хоче добра своїй нації, він буде критично ставитися до її помилок, знаходити причини тих чи інших вад, культурної відсталості в тих чи інших сферах буття.

Тарас Шевченко не раз застерігав, що байдуже ставлення до рідної землі, її історії і культури, некритичне захоплення чужим здатне призвести до втрати національної ідентичності, деморалізації, що, на жаль, ми болісно переживаємо сьогодні. Пророк української нації вбачав як найбільшу ваду для її гідного життя – це брак належної єдності, солідарності, взаємодопомоги. Таке явище є на користь лише ворогам нації, воно обезсилює нас у боротьбі за

реальну незалежність, юробить нас меншовартісними і, як такими, що мало заслуговують на повагу. Таку рабську психологію, навчав Тарас, треба виполовати, як бур'ян, всіма силами, аби він не задушив усе гідне і життєдайне. Як заповідь звучать його слова:

...Повіруєм ще трохи в волю,
А потім жити почнемо
Меж людьми, як люде.
А поки те буде,
Любіться, брати мої,
Україну любіте,
І за неї, безталанну,
Господа моліте [5, 6].

Любов до Батьківщини, свого народу це любов до його мови, наголошував Тарас Шевченко. Мова, на думку поета, таємниче-загадково вміщує в собі всю душу, все минуле, весь духовний досвід і всі творчі замисли народу. У поезії “На вічну пам'ять Котляревському” Тарас говорить про те, що в “Енеїді” поет у слові переніс всю славу козацьку в убогу хату сироти:

... Праведная душе, прийми мою мову
Не мудру та щиру, прийми, привітай.
Не кинь сиротою, як кинув діброви,
Прилини до мене хоть на одне слово
Та про Україну мені заспівай.
Нехай усміхнеться серце на чужині,
Хоть раз усміхнеться, дивлячись, як ти
Всю славу козацьку за словом єдиним
Переніс в убогу хату сироти.
Прилинь, сизий орле, бо я одинокий
Сирота на світі, в чужому краю.
Дивлюся на море широке, глибоке,
Поплив би на той бік – човна не дають... [4, 28 – 29].

Мова пробуджує у дитині ще з коліски почуття самосвідомості й особистісної пам'яті. А тому у кожній сім'ї повинен царювати культ рідної мови. Важливо, щоб з дитинства дитина відчула красу рідної мови. Тут доречним буде нагадати, що справді великі мислителі, педагоги минулого і сучасності стояли і стоять на цих же позиціях (Ян Амос Коменський, Й. Песталоцці, К. Ушинський, Б. Грінченко, С. Русова, І. Франко, В. Сухомлинський, І. Зязюн, Л. Мацько та ін.). Натомість зазначимо, що тривала русифікація, колонізація, тощо, надто негативно позначилися на впровадженні української мови у повсякденне сучасне наше життя. Ми ще й сьогодні зустрічаємо серйозний спротив наших “добрих” сусідів щодо опанування громадянами України рідною мовою.

Ще однією із важливих духовних цінностей і смислів буття для Тараса Шевченка були його друзі-однодумці, які у найтяжчі часи

підтримували поета і морально, і матеріально. Серед них варто назвати бодай декілька: один із перших баритонів Російської імперії, а не лише України – С. Гулак-Артемівський, геніальний актор – М. Щепкін, відомий український письменник – П. Куліш, історик – М. Костомаров, живописець – І. Сошенко, вчений, перший ректор Київського університету – М. Максимович, брати Олексій і Михайло Лазаревські, відомий поет, граф – Ф. Толстой та його дружина А. Толстая, княжна В. Репніна, М. Чалий та ін. Про те, як друзі поета шанували його свідчить, наприклад той факт, що за тих, надзвичайно складних умов, Михайло Лазаревський двічі відвідав поета у його засланні – в Оренбурзі і Орських казематах, він же першим сповістив Тараса Шевченка про помилування (від 2 травня 1857 року). Вже старенький і хворий М. Щепкін приїздив до нього в Нижній Новгород, коли його ще не пускали до столиці.

Тарас Шевченко високо цінував дружні стосунки незалежно від того, хто яку посаду із його друзів обіймав, найбільше він цінував особистісні якості кожної конкретної людини. Його позитивне, доброзичливе ставлення до близьких людей виявлялося в тому, що він завжди намагався зрозуміти їхні проблеми і в силу можливостей – зарадити, допомогти, а іноді забути про якісь життєві недоречності, образи. Він ніколи не допускав у відносинах з іншими людьми зарозумілості, себелюбства, власної вищості у таланті, нездорового суперництва тощо, отже, вважав, що кожна особистість має свої достоїнства і право на повагу. Альтруїзм у відносинах з друзями і рідними був очевидним, Тарасеві хотілося, що всі вони були щасливі і радісні. Це добре видно із його листів. Наприклад, перебуваючи у засланні, в листі до Лизогуба Шевченко писав: “Великими веселощами звеселили ви мене, своїм добрим християнським листом у цій бусурманській пустелі. Спасибі вам, друже мій добрий, я з самої весни не чув рідного щирого слова, я писав туди декому, а вам першим Бог велів розважити мою тяжку тугу в пустелі щирими словами, спасибі вам. Не знаю чи дійшов мій лист до ваших рук... Я писав через вас до Варвари Миколаївни Репніної, не знаю, чи дійшло, що вона сердешна поробляє? Скажіть їй, як побачите, або напишіть нехай до мене напише хоч одну стрічку, її прекрасна добра душа мене частенько навідує в неволі, бодай і ворогові моному лютому не довелось так картатися як я тепер картаюсь, і до всього того треба було ще й занедужать... Добрий мій друже! Голубе сизий! Пришліть ящикок Ваш де є вся справа, альбом чистий, і хоч один пензель Шаріона... Прошу

найдіть мені в Одесі Шекспіра, переклад Кетчера, або Одісею, переклад Жуковського... Поклоніться від мене всьому Вашому дому, будьте здорові і щасливі!” [3]. Не лише великий Кобзар щиро бажав іншим щастя, з листів, що адресувалися йому легко побачити, яку шану друзі, і навіть малознайомі віддавали шану таланту митця. До 1856 року відноситься лист Писемського з Астрахані, куди він був відряджений морським міністерством для опису прикаспійського краю. Досліджуючи береги Каспію, автор “Гіркої долі” відвідав і Тараса Шевченка в Новопетровську. З поверненням в Петербург він писав: “Душевно радий, що моя зустріч з вами зробила для вас хоч невеличку розраду. Нехай зміцнить Вас Господь Бог нести Ваш хрест! Не знаю, чи говорив я Вам, врешті зараз скажу. Я бачив на одному вечері десь 20 Ваших земляків, які читаючи Ваші поезії, плакали від радості і називали Ваше ім’я з благоговінням. Я сам письменник і більше цієї заочної честі не бажав би іншої слави й відомості, нехай послужить все це втіхою у Вашому безрадісному житті!” [3, 93]. Отже, з наведеного бачимо, що своєю творчістю, талантом Тарас Шевченко випромінював душевну доброту і вона до нього поверталася. Це говорить про те, що осягнути культурне, ціннісне значення доброти можна лише тоді, коли сам відчуваєш її: потрібно сприйняти промінь чужої доброти і пожити в ньому і треба відчути, як промінь моєї доброти оволодіває серцем, словом і справами мого життя й оновлює його.

На основі викладеного можна зробити такі висновки:

1. Філософсько-світоглядні пошуки Т. Шевченка були спрямовані на пізнання людиною навколишнього світу, свого власного буття, його духовного наповнення.

2. Домінантним у визначенні буттєвих смислів і цінностей особистості, згідно з поглядами Т. Шевченка, є свобода, її вільний життєвий вибір і творча самореалізація.

3. Особливе місце в системі духовних цінностей і смислів людини посідає любов до Батьківщини. Її реальний вияв слід знаходити в активній діяльності людини для загального блага нації, народу. Це життєве кредо Т. Шевченко проніс через все своє коротке, але гідне, високе, творче життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. Санкт Петербург, 2006. 352 с.

2. Пірен М. І. Європейські цінності – детермінанти змін в сучасній Україні: навч. посібник-практикум. Чернівці, 2016. 256 с.

3. Чалий М. К. Жизнь и произведения Тараса

Шевченка (Сводь матеріалів для его биографии) Съ портретомъ / соавтилъ М. К. Чалый. Київ, 1882. 287 с.

4. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. Т. 1: Поезії, 1837 – 1847. Редколегія: Є. П. Кирилук (голова) та ін. Київ, 1989. 528 с.

5. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. Т. 2: Поезії, 1847 – 1861. Редколегія: Є. П. Кирилук (голова) та ін. Київ, 1989. 592 с.

REFERENCES

1. Maslou, A. (2006). *Motyvatsiya u lychnost* [Motivation and personality]. Saint Petersburg, 352 p. [in Russian].

2. Piren, M. I. (2016). *Yevropeiski tsinnosti* –

determinanty zmin v suchasniy Ukraini: navch. posibnyk-praktykum [European values – determinants of change in modern Ukraine: teach. practice manual]. Chernivtsi, 256 p. [in Ukrainian].

3. Chalyy, M. K. (1882). *Zhizn i proizvedeniya Tarasa Shevchenka* [Life and works by Taras Shevchenko]. Kyiv, 287 p. [in Ukrainian].

4. Shevchenko, T. H. (1989). *Povne zibrannia tvoriv: Vol. 1: Poezii* [Full Collection of Works: In 12 vol. Vol. 1: Poetry]. Kyiv, 528 p. [in Ukrainian].

5. Shevchenko, T. H. (1989). *Povne zibrannia tvoriv: Vol. 2: Poezii* [Full Collection of Works: In 12 vol. Vol. 2: Poetry]. Kyiv, 592 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.03.2019

УДК 373.3.017

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2019.170961>

Олена Квас, доктор педагогічних наук,

професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
Львівського національного університету імені Івана Франка

Іванна Земан, магістр математики

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗШИРЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Стаття присвячена розгляду музейної педагогіки як важливого інструменту розширення освітнього простору. Вітчизняна музейна педагогіка активно шукає нові форми організації навчальної діяльності. Одним з важливих завдань наближення музейної педагогіки до навчальної практики є визначення й апробація принципів, методів, прийомів роботи музеїв з учнями та студентами. Все більша низка музеїв адаптують свої пропозиції до потреб освітян, проводять консультації та тренінги для вчителів, щоб максимально використати свій потенціал музейної колекції.

Ключові слова: музейна педагогіка; музейні експозиції; освітній простір; музейна комунікація.

Лит. 12.

Olena Kvas, Doctor of Sciences (Pedagogy),

Professor of the General and Social Pedagogy Department
Lviv Ivan Franko National University

Ivanna Zeman, Master of Mathematics Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

MUSEUM PEDAGOGY AS A TOOL FOR EXPANSION OF EDUCATIONAL SPACE

The article is devoted to the consideration of museum pedagogy as an instrument for expanding the educational space. Ukrainian museum pedagogy is actively seeking new forms of organization of educational activities. One of the important tasks of the approach of museum pedagogy to educational practice is the definition and testing of principles, methods, methods of work of museums with pupils and students. A whole range of museums adapt their proposals to the needs of educators, conduct consultations and trainings for teachers in order to maximize their potential of museum collections.

Today, museum pedagogy takes on forms of more established practice of spiritual and moral education of the individual. Combined forms of work with students, while involving an innovative technologies, which forces students to concentrate as much as possible on the study of a particular topic and enhance the assimilation of theoretical information and motivation for learning activities. Not less important is the museum pedagogy for teachers, since it provides an opportunity to move away from classroom work and acquire new skills in their own activities. Museum pedagogy provides a true “revolution in learning”, urging students and to become active participants in their own learning, through creation, experimentation using high-tech processes and awareness of the beauty of the surrounding world through the design of museum objects. The information society contributes to any form of activity that museums must offer to the general public as well as to the scientific community.

Keywords: museum pedagogy; museum exposition; an educational space; museum communication.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування української освітньої системи постає питання

щодо нових підходів до організації та змісту навчально-виховної діяльності. Важливе місце серед них посідає один із перспективних напрямів